

Oikeuslääketiede eilen – forensiset tieteet huomenna

Antti Penttilä

E räässä tämän teemanumeron artikkeleissa on käytetty ensi kuulemalta kummallisilta vaikuttavia termejä forensinen ja forensiset tieteet. Niiden takana ovat englanninkieliset termit forensic ja forensic sciences, joka tarkoittaa monenlaisen tieteellisen näytön tuottamista oikeudellisia toimia varten. Suomen kielessä käytetyt termit valtiolääketiede, oikeuslääketiede ja oikeuslääkintä rajoittuvat vahvasti lääketieteen eivätkä siten kuvaa riittävästi laajentuneiden forensisten tieteiden kenttää. Lääketieteen sanastolautakunta ottanee vielä kantaa terminologiaan.

Forensiset tieteet ovat jatkuvasti laajentuva ja monia eri erikoisaloja käsittävä ala. Tärkeimmät alat ovat yleinen ja kliininen oikeuslääketiede, hallinnollinen oikeuslääketiede, oikeuspatologia, oikeuskemia, molekyyligeneettinen (DNA) oikeuslääketiede, oikeushammaslääketiede, oikeuspsykiatria, oikeusanthropologia, oikeusentomologia, oikeuseläinlääketiede sekä kriminalistinen ja tekninen forensinen tiede.

Suomessa yleinen ja kliininen oikeuslääketiede kuuluvat jokaisen lääkärin peruskoulutukseen. Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitoksessa on päivystävä oikeuslääkäriasema pääkaupunkiseudun klinisiä oikeuslääketieteellisiä palveluja varten. Sosiaali- ja terveysministeriö, terveydenhuollon oikeusturvakeskus ja lääninhallitukset vastaavat pääasiallisesti hallinnollisesta oikeuslääketieteestä. Oikeuspatologia muodostaa rungon oikeuslääketieteen erikoislääkärikoulutuksessa. Oikeuslääkärit toimivat lääninhallituksissa ja yliopistolaitoksissa. Käytännössä oikeuslääkärien päätyönä ovat kuolemansyynselvitykseen liittyvät tehtävät.

Lääkeaineiden, huumeiden ja muiden kemial-

listen aineiden lisääntyneen käytön vuoksi oikeuskemia on jatkuvasti laajeneva ala. Suomessa elävien ihmisten oikeuskemialliset tutkimukset suoritetaan kansanterveyslaitoksessa Helsingissä, vainajien tutkimukset Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitoksessa, rikos- ja tapahtumapaikkanäytteiden tutkimukset keskusrikospoliisin rikosteknisessä laboratoriossa Helsingissä, ja tullilaitoksen näytteet tutkitaan Tullilaboratoriossa Helsingissä.

DNA-tutkimus on ollut vallankumous myös forensisissa tieteissä, ja se on syrjäyttänyt muutamassa vuodessa lähes kokonaan vuosikymmeniä tärkeän oikeusserologian. Suomessa rikosiin liittyvät DNA-tutkimukset suoritetaan keskusrikospoliisin rikosteknisessä laboratoriossa ja isyystutkimukset Kansanterveyslaitoksessa Helsingissä. Lisäksi tunnistamiseen liittyviä DNA-tutkimuksia tehdään Helsingin ja Turun yliopistojen oikeuslääketieteen laitoksissa.

Kriminalistiset tutkimukset on keskitetty keskusrikospoliisin rikostekniseen laboratorioon. Tekniikan nopean kehityksen myötä vaatimukset teknisen näytön saamiseksi oikeudellisissa asioissa ovat entisestään kasvaneet ja tämän myötä myös haasteet rikoslaboratoriolle.

Oikeushammaslääketiede antaa arvokasta apua vainajien tunnistamisessa. Sen menetelmät osoittivat ylivoimaisuutensa esimerkiksi Estonian uhrien tutkinnassa. Ala kehittyy Suomessa nopeasti, ja sille on vastikään vahvistettu erityispätevyysvaatimukset. Ponnisteluista huolimatta alalle ei ole toistaiseksi saatu yhtään päätoimista virkaa.

Oikeuspsykiatrian oppituojeja on mm. Kuopion ja Helsingin yliopistoissa. Suomessa oikeuspsykiatria on eriytynyt omaksi tieteenalaksi. Oi-

keuslääketieteen erikoislääkärikoulutukseen ei kuulu oikeuspsykiatrian oppijaksoa, ja tätä on pidettävä yhtenä nykyisen koulutusjärjestelmän puutteena.

Käytännön toiminnassa forensiset tieteet tuottavat erilaista näyttöä oikeudellisia tarpeita ja toimenpiteitä varten. Tämä on tärkeää yhteiskunnallista palvelua, joka on jatkuvasti laajentunut ja johon kohdistuvat laatuvaatimukset ovat lisääntyneet.

Suomessa yliopistolaitokset ovat perinteisesti tuottaneet osan oikeuspatologian, oikeuskemian, molekyyli-geeneettisen (DNA) oikeuslääketieteen, oikeushammaslääketieteen ja oikeuspsykiatrian palveluita. Yliopistolaitosten perustehävänä on opetus ja tutkimus. Palvelutoiminnan kautta saadaan aineistoa opetusta ja tieteellistä tutkimusta varten. On vaikea kuvitella yliopistolista oikeuslääketieteen laitosta ilman käytännön materiaalia. Toisaalta yliopistollinen ympäristö tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden alan kehittämiseen. Väestöpohjaltaan pienessä maassa kuten Suomessa yliopistolliset oikeuslääketieteen laitokset, Helsinkiä lukuun ottamatta, ovat kuitenkin toiminnaltaan ja resursseiltaan jääneet varsin pieniksi yksiköiksi. Ahdinkoa ovat lisänneet lisäksi yliopistojen hiipuvat toimintamäärärahat. Oikeuskemiassa, molekyyli-geeneettisessä oikeuslääketieteessä, oikeuspsykiatriassa ja kriminalistisessä oikeuslääketieteessä tutkimusten keskittäminen valtakunnallisesti on ollut toiminnan kehittämisen ja kustannusten kannalta hyvä ratkaisu.

DNA-tutkimusten soveltaminen rikostutkintaan ja rutiinikäyttöön (Jeffreys ym. 1985a, b) on ehkä ollut merkittävin keksintö forensisissä tieteissä tällä vuosisadalla. Hieman yli 100 vuot-

ta aikaisemmin sormenjälkitutkimusten soveltaminen tunnistamiseen ja rikostutkintaan oli ollut samalla tavalla vallankumouksellinen keksintö (Faulds 1880). Laajenevan teknisen kehityksen ja oikeudellisen näytön lisääntyneiden vaatimusten vuoksi kaikilla forensisten tieteiden alueella on suuret haasteet kehittää menetelmiä ja toimintaa. Avainlähtökohdat ovat tällöin tasokas tieteellinen tutkimus ja toisaalta käytännön palvelujen laatutietoinen tuotanto.

Ensimmäiset ohjeet kuolemien tutkimiseksi ja ruumiinavausten suorittamiseksi annettiin jo 1600-luvulla. Siitä kehittynyt piirilääkäri-läännilääkäri-oikeuslääkärijärjestelmä osoittaa, että yhteiskunta on kiinnittänyt erityistä huomiota kansalaisten oikeusturvakysymyksiin. Oikeuslääketieteen alan oppituoli perustettiin Helsingin yliopistoon lähes sata vuotta sitten. Oikeuskemialla, oikeusserologialla (nykyisin DNA-tutkimuksella), oikeuspsykiatrialla, oikeushammaslääketieteellä ja kriminalistisella forensisellä tieteellä on myös jo varsin kauan ollut vankka asema maassamme. Suomen oikeuslääketieteellinen yhdistys perustettiin 1948. Nämä muuttamat historialliset tiedot osoittavat, että forensisillä palveluilla ja tieteellä on pitkä perinne ja yhteiskunta on ollut valmis antamaan voimavaroja tähän toimintaan.

ANTTI PENTTILÄ, professori
Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitos
PL 40, 00014 Helsingin yliopisto

Kirjallisuutta

- Faulds H. On the skin furrows of the hand. *Nature* 1880; 22: 605.
Jeffreys A J, Wilson V, Thein S L. Hypervariable »minisatellite» regions in human DNA. *Nature* 1985(a); 314: 67-73.
Jeffreys A J, Wilson V, Thein S L. Individual specific »fingerprints» of human DNA. *Nature* 1985(b); 316: 76-9.